

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

БУТЕНКО ДАР'Я СЕРГІЙВНА

УДК [005.591.6+658.15] (043.3)

**ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВА**

Спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Харківському національному економічному університеті,
Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник – доктор економічних наук, професор
Гриньова Валентина Миколаївна,
Харківський національний економічний університет,
завідувач кафедри менеджменту

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Васильєва Тетяна Анатоліївна,
Державний вищий навчальний заклад «Українська
академія банківської справи Національного банку
України»,
завідувач кафедри менеджменту

кандидат економічних наук, доцент
Писарчук Оксана Володимирівна,
Харківський національний економічний університет,
доцент кафедри бухгалтерського обліку

Захист відбудеться «26» січня 2012 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої
вченої ради, шифр Д 64.055.01, у Харківському національному економічному
університеті за адресою: 61166, м. Харків, пров. Інженерний, 1а.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного
економічного університету за адресою: 61166, м. Харків, пров. Інженерний, 1а.

Автореферат розісланий «23» грудня 2011 р.

В. о. ученого секретаря
спеціалізованої вченої ради

Т. І. Лепейко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Інноваційна діяльність відіграє важливу роль в успішному розвитку підприємства, галузі і держави в цілому. В умовах жорсткої конкурентної боротьби за споживача та ринки збуту продукції підприємства мають постійно впроваджувати нововведення та інновації, удосконалювати та розробляти нові вироби; застосовувати прогресивні технології, системи управління та реалізації продукції, що виводитимуть їх на новий рівень розвитку. З появою інноваційних змін у діяльності промислових підприємств постає питання доцільності їх проведення, що вимагає, зокрема, оцінювання результативності інноваційної діяльності.

Оцінка результативності інноваційної діяльності – актуальна проблема не тільки для підприємств, а і для зовнішніх інвесторів, які зацікавлені в кінцевих результатах виробничого процесу.

Теоретичні та методичні аспекти розвитку інноваційної діяльності підприємства висвітлені в роботах вітчизняних і зарубіжних вчених: Ф. Валента, А. Галчинського, А. Гриньова, В. Гриньової, П. Друкера, П. Завліна, С. Ілленкової, С. Ілляшенко, А. Пригожого, Б. Санто, В. Савчука, Й. Шумпетера та ін.

Дослідженням результативності інноваційної діяльності займалися такі провідні вчені, як О. Амоша, М. Альберт, Т. Васильєва, М. Кизим, Н. Краснокутська, В. Колпаков, І. Куденко, В. Колот, О. Пальчик, В. Пономаренко, Р. Фатхутдінов, П. Харів, О. Ястремська та ін.

Однак деякі теоретичні та науково-практичні проблеми, пов'язані з результативністю інноваційної діяльності та її оцінкою, розроблені ще не досить повно. Зокрема, вимагає уточнення визначення поняття «результативність інноваційної діяльності», потребує вдосконалення методичний підхід до оцінки інноваційної сприйнятливості підприємства. Необхідно також розробити методичні положення щодо оцінки результативності інноваційної діяльності машинобудівного підприємства.

Наукова і практична актуальність зазначених питань зумовила вибір теми дисертації, визначила мету і завдання роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційну роботу виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт Харківського національного економічного університету за темами: «Управління інноваційною діяльністю підприємства» (номер державної реєстрації 0108U001691), в рамках якої автором розроблено розділи «Теоретичне обґрунтування змісту інноваційної діяльності на підприємстві» та «Методичні рекомендації щодо підвищення інноваційного потенціалу на підприємстві» (номер державної реєстрації 0109U005001), в межах якої автором розроблено такі розділи «Економічний аналіз стану інноваційної діяльності машинобудівної галузі», «Оцінка інноваційного потенціалу ВАТ «Маріупольський дослідно-експериментальний завод», «Оцінка інноваційного потенціалу підприємства».

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є узагальнення й розвиток теоретичних підходів і методичних положень щодо оцінки та забезпечення підвищення результативності інноваційної діяльності промислових підприємств.

Для досягнення зазначеної мети в роботі поставлено та вирішено такі завдання:

уточнено визначення понять «інноваційна діяльність», «результативність», «результативність інноваційної діяльності», «інноваційна сприйнятливість»;

проаналізовано й узагальнено теоретичні підходи до оцінки інноваційної діяльності підприємства та її результативності;

виявлено тенденції розвитку інноваційної діяльності промислових підприємств України та результативності інноваційної діяльності машинобудівних підприємств;

обґрунтовано показники, які характеризують результативність інноваційної діяльності підприємства;

удосконалено методичний підхід до оцінки інноваційної сприйнятливості підприємства;

розроблено методичні положення щодо оцінки результативності інноваційної діяльності підприємства;

обґрунтовано та розроблено методичні рекомендації щодо підвищення результативності інноваційної діяльності підприємств з урахуванням впливу факторів зовнішнього середовища.

Об'єкт дослідження – процес здійснення інноваційної діяльності промислового підприємства.

Предметом дослідження є теоретичні положення і методичні підходи до оцінки результативності інноваційної діяльності підприємств машинобудівної галузі з урахуванням їх інноваційної сприйнятливості та впливу факторів зовнішнього середовища.

Методи дослідження. Теоретичною й методологічною основою дослідження є наукові праці вітчизняних і зарубіжних вчених у сфері оцінки й управління інноваційною діяльністю підприємства. Для досягнення поставленої мети у дисертації використано такі загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: теоретичного узагальнення, аналізу та синтезу – для уточнення категорійного апарату та формування складу показників оцінки результативності інноваційної діяльності підприємства; системний підхід – для визначення взаємозв'язку інноваційного процесу та інноваційної діяльності; статистичного та фінансового аналізу – для визначення фінансового стану підприємств й оцінки їх інноваційної діяльності; експертних оцінок – для надання кількісної оцінки якісним показникам результативності інноваційної діяльності та виявлення факторів, що стримують інноваційну діяльність; метод таксономії – для побудови інтегрального показника інноваційної сприйнятливості; метод адитивної згортки – для визначення інтегрального показника результативності інноваційної діяльності; метод аналізу ієрархій – для визначення вагомості показників результативності інноваційної діяльності; графічний – для візуалізації результатів дослідження.

Інформаційною базою дослідження є положення економічної теорії, дослідження вітчизняних і зарубіжних науковців у галузі інноваційної діяльності, офіційні матеріали Державного комітету статистики України, дані річної фінансової та статистичної звітності підприємств машинобудування.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у подальшому розвитку теоретичного і методичного забезпечення оцінки результативності інноваційної діяльності підприємства. Основні наукові результати полягають у такому:

удосконалено:

визначення результативності інноваційної діяльності на основі уточнення змісту понять «інноваційна діяльність» та «результативність», що відрізняється від існуючих урахуванням таких критеріїв результативності як: якість інноваційної продукції, кількість інновацій та своєчасність їх впровадження;

методичний підхід до оцінки інноваційної сприйнятливості підприємства, що, на відміну від існуючих, базується на визначенні груп показників, які характеризують інноваційну сприйнятливість (виробничі, техніко-майнові, кадрові, фінансові, зовнішньоекономічної та інноваційної діяльності), й узагальненні їх в інтегральний таксономічний показник;

дістали подальшого розвитку:

класифікація факторів впливу на результативність інноваційної діяльності підприємств машинобудування, відмінністю якої є групування залежно від можливостей підприємства щодо управління ними: керовані фактори (економіко-технологічні, соціально-психологічні) та некеровані фактори (політико-правові, інформаційні);

методичні положення щодо оцінки результативності інноваційної діяльності підприємств машинобудування, відмінністю яких є побудова інтегрального показника методом адитивної згортки, до складу якого увійшли часткові показники, вагомість яких визначена за допомогою методу аналізу ієрархій: обсяг реалізованої продукції, обсяг реалізованої інноваційної продукції, сума видатків на інноваційну діяльність, частка інноваційної продукції в загальному обсязі реалізації, видатки на інновації на одного працівника, коефіцієнт результативності інноваційних витрат;

методичні рекомендації щодо підвищення результативності інноваційної діяльності підприємства, в основу яких, на відміну від існуючих, покладено проранжовані за рівнем значущості фактори, що стримують інноваційну діяльність підприємств машинобудування, склад яких на основі експертного опитування доповнено такими факторами як: брак людських і структурних ресурсів, недосконалість організаційно-управлінського забезпечення.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що розроблені методичні підходи та запропоновані теоретичні положення доведені до рівня практичних рекомендацій і можуть бути використані підприємствами машинобудування для здійснення оцінки результативності інноваційної діяльності з урахуванням їх інноваційної сприйнятливості та впливу факторів економічного середовища.

Наукові результати дисертаційної роботи знайшли практичне застосування на підприємствах України. Розроблені методичні рекомендації щодо підвищення результативності інноваційної діяльності підприємства, впроваджені в практичну діяльність приватного підприємства «НВО Спецмашчермет» (довідка про практичне використання результатів № 25 від 22.12.2008р.). Методичні положення щодо оцінки результативності інноваційної діяльності підприємства

використовуються у ВАТ «Маріупольський дослідно-експериментальний завод» (довідка про практичне використання результатів № 26 від 03. 11. 2009р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійною науковою роботою, всі результати якої одержані безпосередньо автором. Особистий внесок здобувача в роботах, що виконані у співавторстві, полягає в такому: запропоновано перелік прикладних програм, за допомогою яких можна проводити аналіз показників результативності інноваційної діяльності [8]; проведено порівняльний аналіз економічних категорій «ефективність» і «результативність», подано визначення поняття «результативність інноваційної діяльності» [1]; обґрунтовано залежність між обсягом фінансових ресурсів та інноваційним потенціалом малого і середнього бізнесу, проведено аналіз підприємств машинобудівної галузі [5]; виявлено тенденції інноваційної активності підприємств машинобудування України [7].

Апробація результатів дисертації. Основні результати дослідження, висновки і рекомендації, викладені в дисертації, оприлюднено на таких наукових конференціях: Міжнародній науково-практичній конференції «Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики» (Харків, 2008), Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «Інтеграційні процеси в економіці України» (Харків, 2009), Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми моделювання соціально-економічних систем» (Харків, 2009), Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики» (Харків, 2009), III Міжнародній науково-практичній конференції «Управління інноваційним процесом в Україні: проблеми, перспективи, ризики» (Львів, 2010), Міжнародній науково-практичній конференції «Університетська наука – 2010» (Маріуполь, 2010).

Публікації. Основні результати дослідження, висновки і рекомендації, викладені в дисертації, опубліковано в 10 наукових працях, у тому числі один розділ у колективній монографії, 5 статей у наукових фахових виданнях, 4 тези доповідей на науково-практичних конференціях. Загальний обсяг публікацій становить 3,4 ум.-друк. арк., з яких особисто автору належить 2,9 ум.-друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Робота викладена на 228 сторінках машинописного тексту, містить 14 таблиць (з яких 2 займають 3 повних сторінок), 36 рисунків (з них 3 займають 3 повні сторінки). Робота містить список використаних джерел з 166 найменувань – на 16 сторінках та 8 додатків – на 33 сторінках. Обсяг основного тексту дисертації становить 172 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі розкрито актуальність теми дисертаційної роботи, сформульовано мету і завдання дослідження, визначено його об'єкт і предмет, викладено наукову новизну одержаних результатів, їх практичне значення та апробацію.

У першому розділі – «Теоретико-методичні засади дослідження результативності інноваційної діяльності на підприємстві» – уточнено сутність понять «інноваційна діяльність підприємства», «результативність», «результата-

тивність інноваційної діяльності підприємства», «інноваційна сприйнятливість»; узагальнено існуючі теоретичні підходи до оцінки результативності інноваційної діяльності підприємства.

Використовуючи системний підхід у дослідженні нововведень та інновацій, визначено взаємозв'язок понять «інноваційна діяльність» та «інноваційний процес».

На основі теоретичного узагальнення в роботі виділено два основних підходи до визначення змісту інноваційної діяльності підприємства, один з яких полягає в ототожненні інноваційної діяльності з інноваційним процесом, а інший – у розумінні інноваційної діяльності як складової частини інноваційного процесу, що об'єднує водночас декілька його етапів (рис. 1).

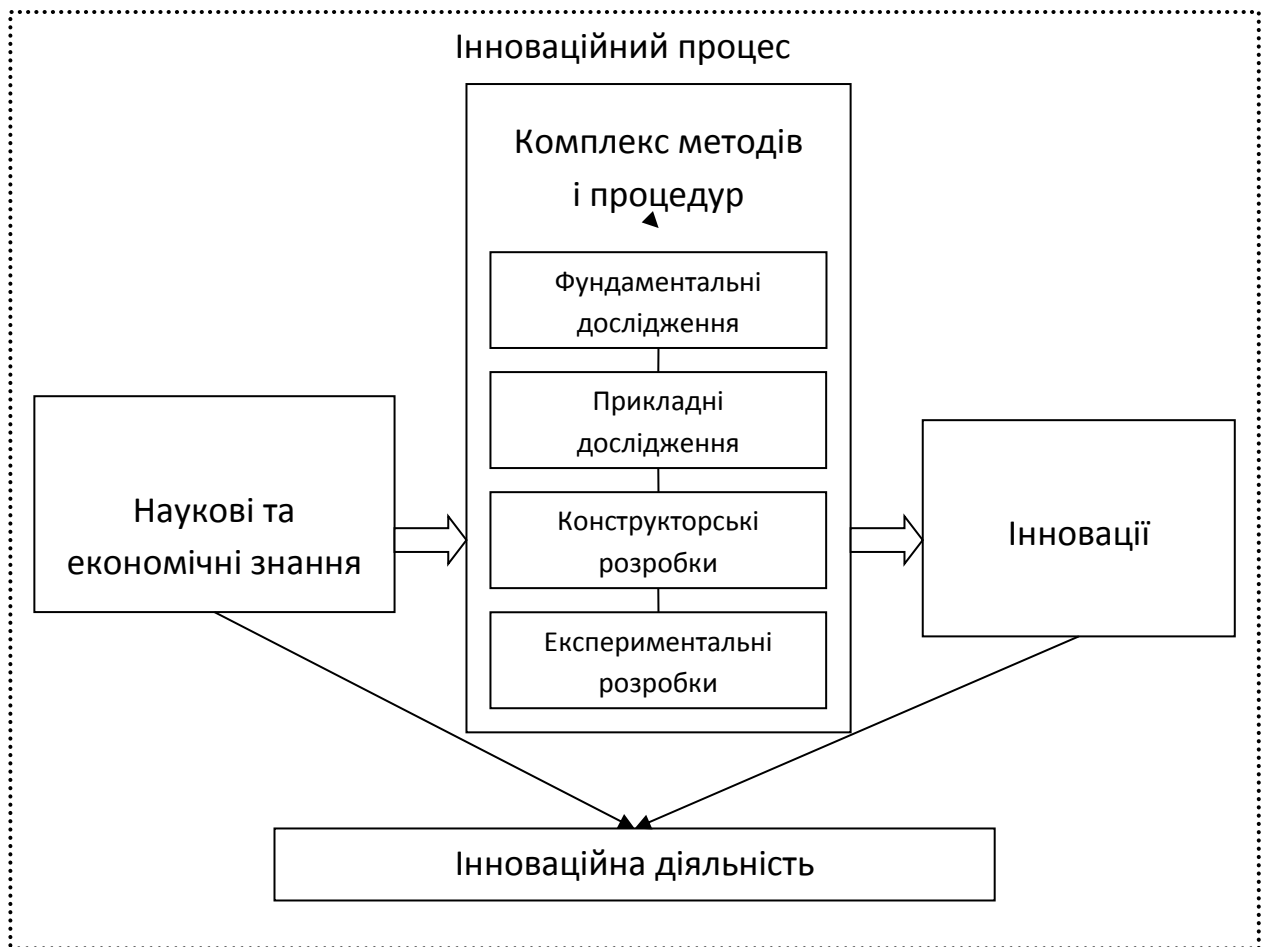

Рис. 1. Схема взаємозв'язку інноваційного процесу та інноваційної діяльності

Згідно з рис. 1, інноваційна діяльність здійснюється в межах інноваційного процесу і перетворює наукові та економічні знання за допомогою використання комплексу методів і процедур в інновації.

Дослідження складових інноваційного процесу показало, що послідовність «нововведення – інновація – інноваційна діяльність» формує взаємопов'язаний логічний ланцюг дій від ідеї до конкретного продукту (робіт, послуг), технології та їх використання на практиці.

Аналіз економічної літератури дозволив дійти висновку, що слід розрізняти поняття «результативність» та «ефективність» у процесі оцінювання різних галузей діяльності. Так, при оцінці інноваційної діяльності підприємства необхідно використовувати поняття «результативність», тому що воно більш повно відображає доцільність впровадження інновацій, ніж поняття «ефективність». Цей висновок ґрунтується на проведеному аналізі визначення понять «результат» та «ефект». Така характеристика, як результативність, використовується при аналізі роботи підприємства взагалі та при аналізі інноваційної діяльності зокрема. Це обумовлено тим, що кожне інноваційно активне підприємство має потребу оцінки результатів своєї інноваційної діяльності. Оцінка результативності інноваційної діяльності дозволить керівнику підприємства встановити поточний стан інноваційної діяльності, виявити вплив впровадження нововведень та інновацій на основні показники роботи підприємства і на основі цього визначити шляхи подальшого розвитку.

На основі аналізу літературних джерел, а також уточнення понять «інноваційна діяльність» та «результативність» у дисертації запропоновано результативність інноваційної діяльності розуміти як характеристику, що відображає якість, кількість та своєчасність здійснення інноваційних процесів (рис. 2).

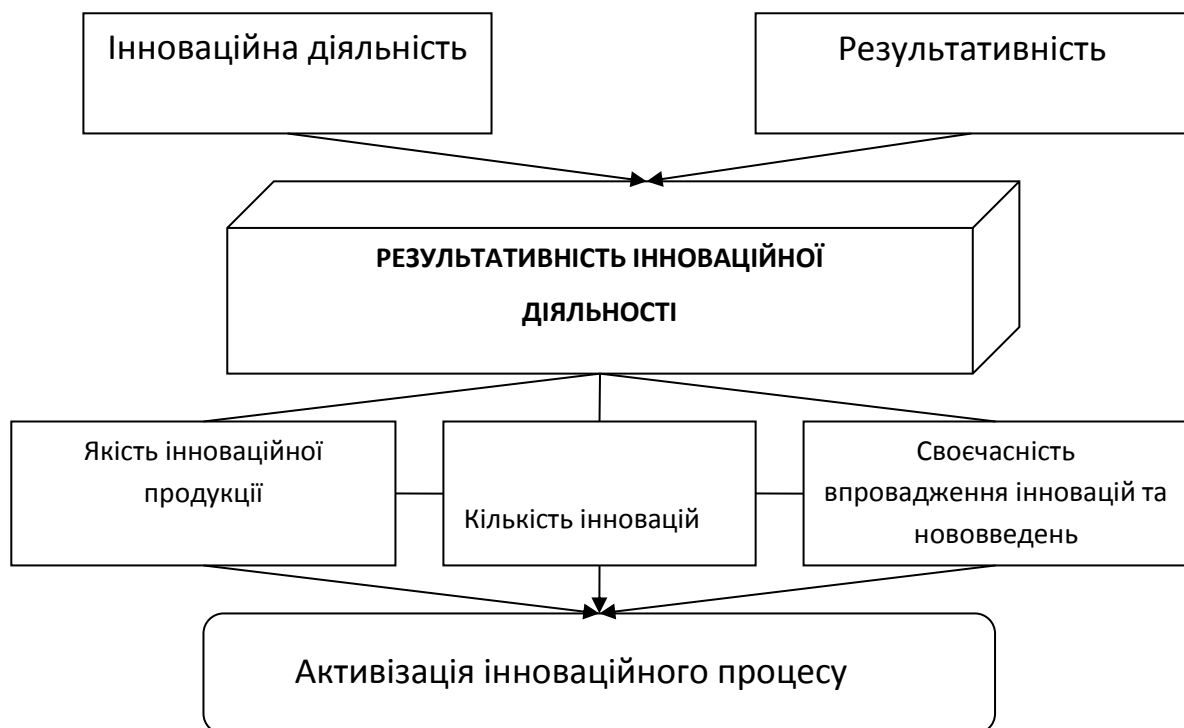

Рис. 2. Схема визначення поняття «результативність інноваційної діяльності»

Проведене в роботі узагальнення існуючих підходів до оцінки інноваційної діяльності дозволило виділити два основних: перший підхід полягає в аналізі ефективності інноваційної діяльності за допомогою оцінки його інноваційних

проектів; другий підхід базується на оцінці результативності інноваційної діяльності.

Для кожного підприємства вибір методу, за допомогою якого можна провести оцінку результативності інноваційної діяльності, є досить індивідуальним. Це залежить від характеру впливу зовнішніх і внутрішніх факторів та наявних ресурсів, але використання їх у комплексі дозволить поліпшити результати інноваційної діяльності й створити умови для її здійснення у майбутньому.

Оцінку результативності інноваційної діяльності підприємства доцільно проводити за двома аспектами: по-перше, оцінити економічну результативність інноваційної діяльності та інновацій, а саме: який прибуток отримає підприємство після їх впровадження; по-друге, оцінити результативність управління інноваційною діяльністю з точки зору реалізації інноваційних процесів і цілей у вигляді одержання інновацій (нових продуктів, нових технологій), що відповідають потребам підприємства та ринку.

У дисертації обґрунтовано, що оцінку результативності інноваційної діяльності підприємства необхідно проводити з урахуванням рівня його інноваційної сприйнятливості. Інноваційна сприйнятливість – це здатність підприємства сприйняти інновації та нововведення, це такі умови, які забезпечують швидку комерціалізацію інновацій. Інноваційна сприйнятливість, або інновативність підприємства залежить від зовнішніх і внутрішніх факторів, а також від рівня розвитку техніко-технологічної, фінансової і кадрової складових.

У другому розділі – «Аналіз результативності інноваційної діяльності підприємств машинобудування» – виявлено тенденції розвитку інноваційної діяльності промислових підприємств України та результативності інноваційної діяльності машинобудівних підприємств; обґрунтовано показники, які характеризують результативність інноваційної діяльності підприємства.

У роботі проаналізовано тенденції розвитку інноваційної діяльності промислових підприємств, що дало можливість зробити такі висновки: найбільша кількість інноваційно активних підприємств машинобудування мала місце у 2004 р. (табл. 1). Незначні позитивні зміни відбулися у 2007 р. (421 промислове підприємство). Протягом 2008–2009 рр. спостерігалось зменшення кількості інноваційно активних підприємств на 27%, проте у 2010 р. ситуація дещо поліпшилася. Впродовж досліджуваного періоду структура інноваційної діяльності машинобудівного комплексу майже не змінилась. Найбільшу питому вагу у ній займають підприємства, які здійснюють виробництво машин та устаткування. Проте слід відзначити, що за 2004–2010 рр. кількість таких підприємств скоротилася на 19%.

Що ж стосується підприємств, які займаються виробництвом транспортних засобів та устаткування, то у 2010 р. їх загальна кількість вийшла на рівень 2005 та 2007 рр., що свідчить про наявність передумов до позитивних змін.

Незначний рівень інноваційної активності підприємств машинобудівної галузі пояснюється низькою конкурентоспроможністю продукції вітчизняних підприємств; недостатнім фінансуванням інновацій з боку держави; застарілістю основних виробничих фондів та відсутністю реальних інвестиційних ресурсів для

технологічного оновлення; невідповідністю виробничих потужностей потенціалу ринків збуту; браком інвестицій у розвиток даної галузі.

Таблиця 1

Кількість інноваційно активних підприємств машинобудування, одиниць

Галузь	Значення показника по роках						
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Машинобудування	444	394	360	421	372	358	373
у відсотках до 2004 року	-	88,7	81	94	83,7	80,6	84
у т.ч. виробництво машин та устаткування	204	173	157	189	186	160	163
виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	155	142	135	162	129	136	138
виробництво транспортних засобів та устаткування	85	79	68	70	57	62	72

Машинобудування в інноваційній структурі промисловості країни займає значне місце. Позитивним моментом є те, що більшу частину науково-дослідних розробок у машинобудуванні займають внутрішні НДР (57,7%). Внутрішніх НДР у машинобудуванні майже в 4 рази більше, ніж зовнішніх, але негативним моментом є те, що при частці машинобудування, яка становить 22,2%, придбання машин, обладнання та програмного забезпечення становить лише 16,15% від витрат промисловості України в цілому.

Аналіз результативності інноваційної діяльності проведено за виділеними складовими результативності, що дозволяє розглядати умови її забезпечення для машинобудівного підприємства з урахуванням результативності інноваційної діяльності галузі (рис. 3). Результативність інноваційної діяльності являє собою багатокритеріальну величину, тому необхідно обрати такий метод її оцінки, який буде враховувати всі складові, дозволить аналізувати зміни у діяльності підприємства після впровадження інновацій та оцінювати інноваційний потенціал і рівень інноваційної сприйнятливості галузі в цілому та окремих підприємств. Кожна складова оцінюється за допомогою обґрунтованого в дисертації складу показників.

Сьогодні інновації стають ключовим чинником розвитку для більшості підприємств, особливо для підприємств машинобудівної галузі, оскільки саме вона є однією із найвпливовіших для економічного розвитку економіки держави. Тому в роботі запропоновано послідовність здійснення оцінки результативності інноваційної діяльності підприємства, що дозволить сформулювати рекомендації щодо її підвищення (рис. 4).

Рис. 3. Складові результативності інноваційної діяльності

На першому етапі проводиться теоретичне обґрунтування доцільності оцінки результативності інноваційної діяльності та виявляються основні її напрямки, які потребують більш детального аналізу. Наступний крок передбачає визначення доцільності використання економічної категорії «результативність» при оцінці інноваційної діяльності відповідно до запропонованого визначення результативності інноваційної діяльності.

На другому етапі проводиться загальний аналіз стану інноваційної діяльності промислових підприємств на макроекономічному рівні, формування системи показників оцінки інноваційної сприйнятливості та розробка процедури діагностування поточного стану інноваційної діяльності підприємств машинобудування.

На третьому етапі визначаються напрямки оцінки результативності інноваційної діяльності підприємства, розраховується інтегральний показник оцінки результативності та розробляються рекомендації щодо її підвищення.

Проведення зазначених заходів дало можливість запропонувати методичні положення щодо оцінки результативності інноваційної діяльності підприємств машинобудівної галузі й апробувати їх на конкретних підприємствах.

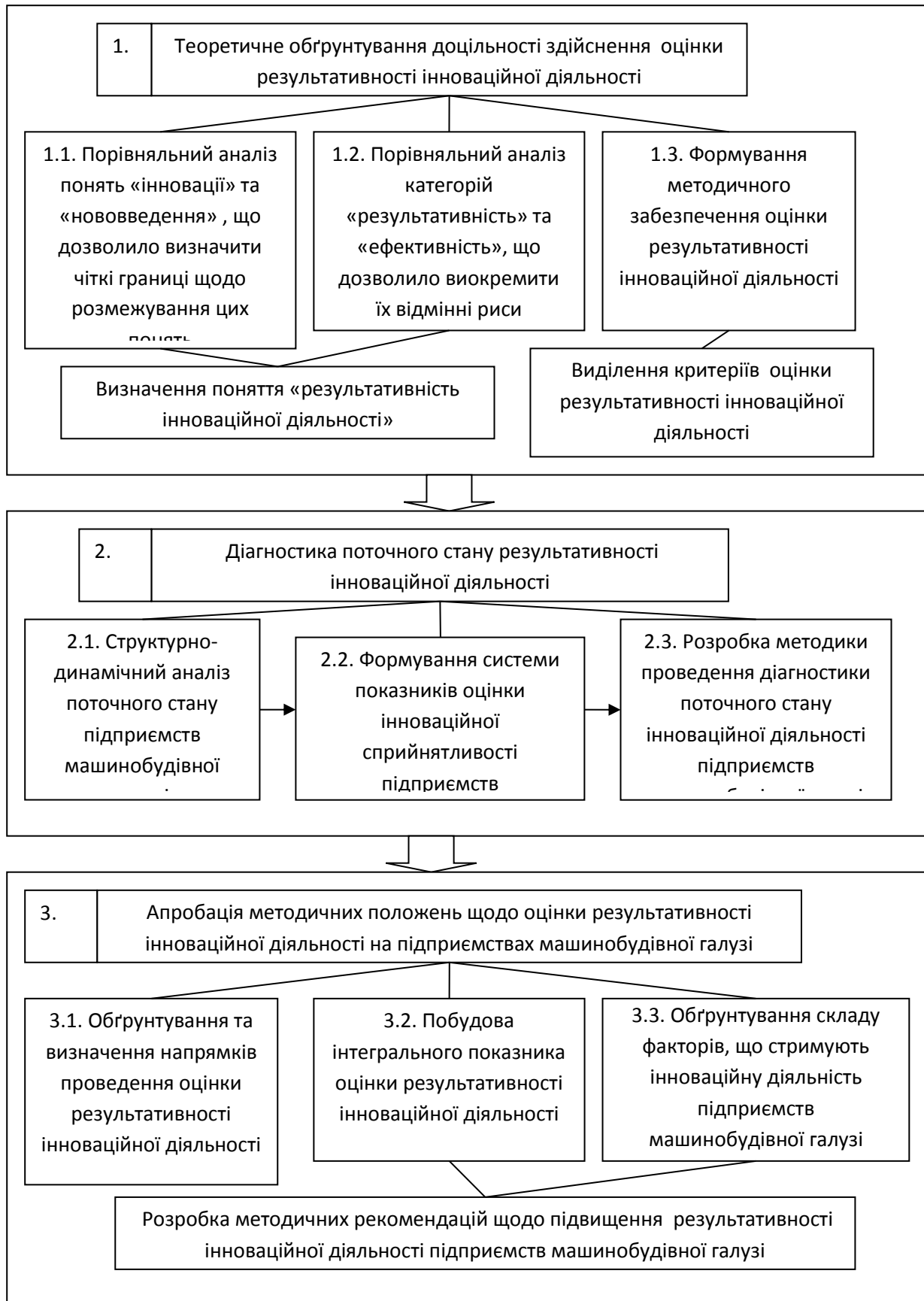

Рис. 4. Послідовність здійснення оцінки результативності інноваційної діяльності підприємства

У третьому розділі – «Методичне забезпечення оцінки результативності інноваційної діяльності підприємств машинобудівної галузі» – удосконалено методичний підхід до оцінки інноваційної сприйнятливості підприємства; розроблено методичні положення щодо оцінки результативності інноваційної діяльності підприємства; обґрунтовано й розроблено методичні рекомендації щодо підвищення результативності інноваційної діяльності підприємств з урахуванням впливу факторів зовнішнього середовища.

У дисертаційній роботі запропоновано аналіз результативності інноваційної діяльності машинобудівних підприємств здійснювати за трьома напрямками: попередній аналіз, який передбачає оцінку сприятливості підприємств до інновацій та нововведень; кількісний аналіз, який полягає в оцінці результативності інноваційної діяльності на основі інтегрального показника; якісний аналіз, в результаті проведення якого оцінюються фактори, що впливають на результативність інноваційної діяльності.

Для проведення дослідження обрано сім підприємств: ВАТ «Маріупольський завод важкого машинобудування» (ВАТ «МЗВМ»), ВАТ «Азовзагальмаш» (ВАТ «АЗМ»), ВАТ «Маріупольський дослідно-експериментальний завод» (ВАТ «МДЕЗ»), ВАТ «Криворізький завод гірничого машинобудування» (ВАТ «КЗГМ»), ВАТ «Азовмаш» (ВАТ «АМ»), ВАТ «Сніжнянський завод хімічного машинобудування» (ВАТ «СЗХМ»), ВАТ «Луганський завод гірничого машинобудування» (ВАТ «ЛЗГМ»).

Для оцінки інноваційної сприйнятливості підприємства в дисертації розроблено методичний підхід, який передбачає такі етапи:

1. Обґрунтування груп показників, які характеризують інноваційну сприйнятливість, та їх складу. Оскільки значною мірою інноваційна сприйнятливість підприємства визначається його фінансово-господарським станом, до складу показників на основі експертного опитування віднесено такі: виробничі, техніко-майнові, кадрові, фінансові, зовнішньоекономічної діяльності, інноваційної діяльності. При цьому інноваційна діяльність характеризувалася такими показниками, як терміни реалізації інноваційних проєктів, витрати на НДДКР, витрати на модернізацію та капітальний ремонт обладнання, витрати на підвищення кваліфікації працівників.

2. Узагальнення виділених часткових показників в інтегральний показник методом таксономії.

3. Визначення інтервалів зміни інтегрального показника, за якими підприємства можна розділити на інноваційно сприйнятливі та несприйнятливі. Як нормативне значення використовується середня ряду розподілу, що розраховується за формулою простої середньої арифметичної. Іншими словами, вона розділяє ряд розподілу на інтервали, які дозволяють інтерпретувати значення інтегрального показника та визначати характер сприйнятливості підприємства до інновацій та нововведень. За нормативне значення інтегрального показника прийнято розраховану середню, що становить 0,1785. Підприємство є інноваційно сприйнятливим за умови, що значення інтегрального показника знаходяться в зоні, яка вища за його нормативне значення, і має позитивну або нульову динаміку.

4. Відбір підприємств для подальшого кількісного аналізу результативності інноваційної діяльності. Після визначення інноваційної сприйнятливості підприємства розділяються на дві групи: сприйнятливі та несприйнятливі (табл. 2). Для підприємств першої групи доцільно проводити аналіз результативності їх інноваційної діяльності, для підприємств другої групи необхідно розробляти заходи щодо підвищення рівня інноваційної сприйнятливості.

Таблиця 2

Визначення характеру сприйнятливості підприємства до інновацій та нововведень для оцінки результативності інноваційної діяльності

Підприємство	Інтегральний показник сприйнятливості підприємства до інновацій та нововведень, по роках					Характер сприйнятливості підприємства до інновацій та нововведень
	2006	2007	2008	2009	2010	
ВАТ «МЗВМ»	0,3713	0,4053	0,3649	0,1566	0,40013	сприйнятливе
ВАТ «КЗГМ»	0,1427	0,1368	0,1588	0,1329	0,13421	несприйнятливе
ВАТ «СЗХМ»	0,1346	0,1431	0,1524	0,2325	0,16991	несприйнятливе
ВАТ «ЛЗГМ»	0,1667	0,154219	0,1455	0,1348	0,14129	несприйнятливе
ВАТ «МДЕЗ»	0,1019	0,1067	0,1070	0,1211	0,13428	несприйнятливе
ВАТ «АЗМ»	0,3983	0,4213	0,4449	0,4667	0,59134	сприйнятливе
ВАТ «АМ»	0,2101	0,2316	0,2273	0,1915	0,31046	сприйнятливе

Оцінку результативності інноваційної діяльності підприємства запропоновано здійснювати відповідно до запропонованих методичних положень. Склад показників для оцінки обґрунтовано на основі дослідження існуючих підходів та побудованої матриці, за допомогою якої визначається взаємозв'язок вихідних показників та результативності інноваційної діяльності. До складу показників увійшли: обсяг реалізованої продукції (П), обсяг реалізованої інноваційної продукції (ІП), сума видатків на інноваційну діяльність (ВІД), частка інноваційної продукції в загальному обсязі реалізації (ЧІ), видатки на інновації на одного працівника (ВІП), коефіцієнт результативності інноваційних витрат (РІВ).

Інтегральний показник результативності інноваційної діяльності ($I_{РІД}$) побудований за допомогою адитивного методу згортки. Розрахунок вагових коефіцієнтів проведено на основі експертного оцінювання, кінцевий результат розрахунку вагомості параметрів одержано завдяки використанню методу аналізу ієрархій:

$$I_{РІД} = 0,056 \times П + 0,104 \times ІП + 0,104 \times ВІД + 0,171 \times ЧІ + 0,228 \times ВІП + 0,336 \times РІВ$$

Динаміку інтегрального показника результативності інноваційної діяльності для інноваційно сприйнятливих підприємств подано в табл. 3.

Згідно з табл. 3, найнижчий рівень результативності інноваційної діяльності у 2007 р. мало ВАТ «АЗМ». Проте значення показників протягом 2009–2010 рр. поступово зростають.

Таблиця 3

Динаміка інтегрального показника результативності інноваційної діяльності інноваційно сприйнятливих підприємств

Підприємство	Інтегральний показник результативності інноваційної діяльності, по роках				
	2006	2007	2008	2009	2010
ВАТ «АЗМ»	0,0104	-0,5159	-0,11345	0,11190	0,139048
ВАТ «МЗВМ»	0,2828	-0,1277	0,39513	0,2061	0,206128
ВАТ «АМ»	0,1456	-0,2489	-0,2489	0,27165	0,19347

Найкращі результати протягом періоду, який аналізувався, отримало ВАТ «МЗВМ», навіть у період економічної кризи 2008–2009 рр.

Результати аналізу інноваційної сприйнятливості та результативності інноваційної діяльності схематично зображено на рис. 5.

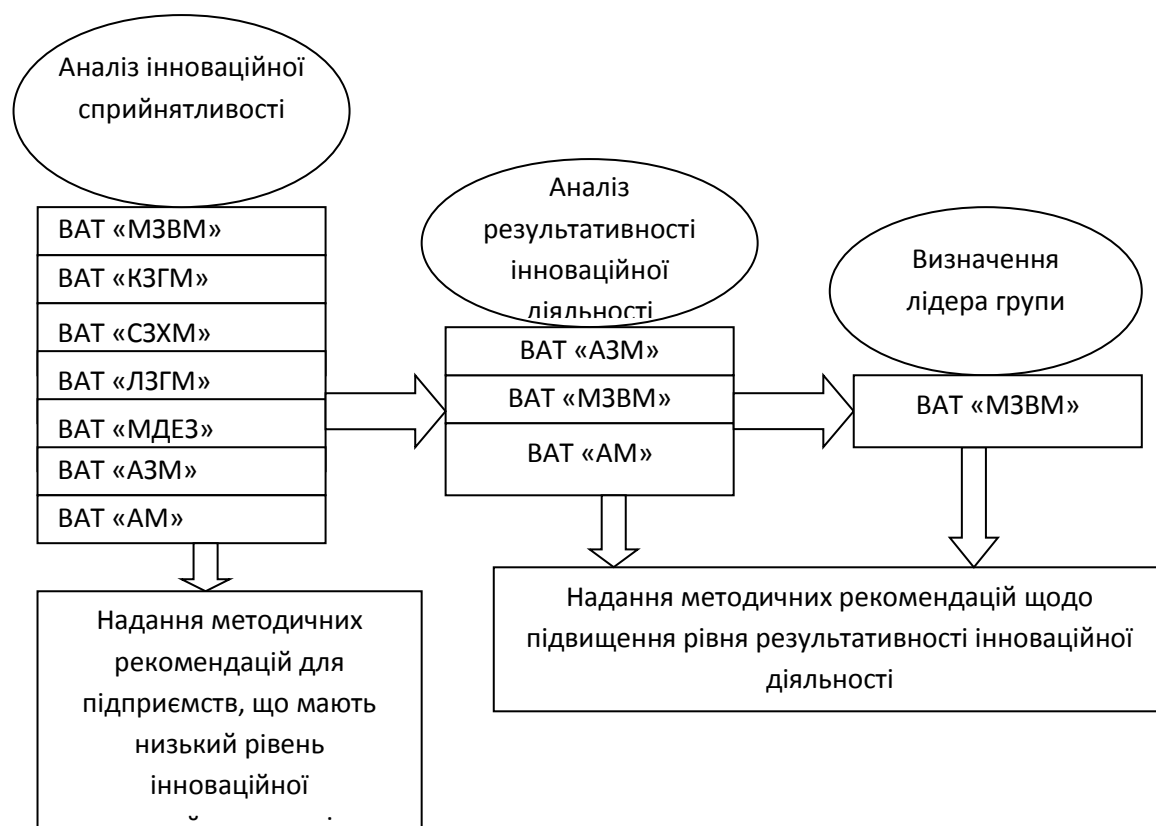

Рис. 5. Результати аналізу інноваційної сприйнятливості та результативності інноваційної діяльності машинобудівної галузі

Використання запропонованих методичних положень дозволило оцінити інноваційну сприйнятливість підприємств, згідно з рівнем якої обрано трьох

лідерів: ВАТ «Азовзагальмаш», ВАТ «Маріупольський завод важкого машинобудування» та ВАТ «Азовмаш». Для підприємств, які не мали достатнього рівня інноваційної сприйнятливості, надано методичні рекомендації, що передбачали ліквідацію негативних і стимулювання позитивних факторів розвитку. Далі визначено рівень результативності інноваційної діяльності підприємств машинобудівної галузі. За даними розрахунків найкращий результат отримали ВАТ «Маріупольський завод важкого машинобудування» та ВАТ «Азовмаш» у 2009–2010 рр. У ВАТ «Азовзагальмаш» найкращий рівень результативності інноваційної діяльності спостерігався у продовж 2009 р., тому, незважаючи на кризовий стан у країні, це підприємство не зазнало збитків.

Для розробки методичних рекомендацій щодо підвищення результативності інноваційної діяльності підприємств проведено аналіз факторів, що впливають на результативність інноваційної діяльності галузі та підприємства. Аналіз змісту й складу факторів впливу дозволив виділити два рівні їхнього впливу: держави (який можна розглядати як зовнішній) та підприємства (можна розглядати як внутрішній) (рис. 6).

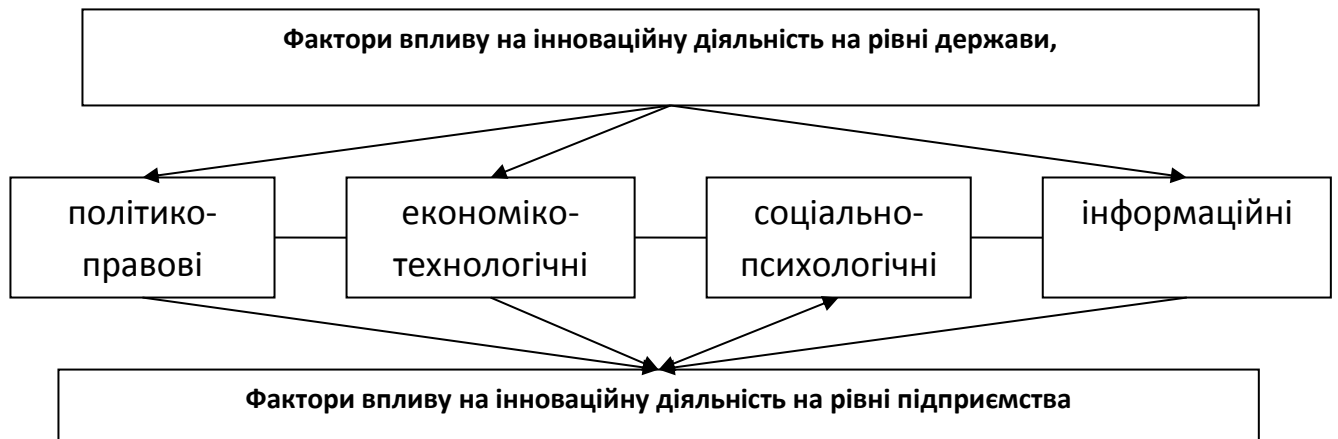

Рис. 6. Взаємодія факторів впливу на інноваційну діяльність на різних рівнях управління

Як видно з рис. 6, управління факторами, які належать до політико-правової групи, можливе лише з боку держави. Підприємство не може впливати на них. Проте ця група факторів створює поле, в якому відбувається господарська діяльність, тому цей фактор впливає на інноваційну діяльність підприємства. Подібна ситуація спостерігається і в групі економіко-технологічних факторів. Підприємство має враховувати вплив цих факторів при прийнятті рішень щодо впровадження інновацій, проте не має можливості суттєво змінити існуючу ситуацію. Найбільш керованим з боку держави є інформаційний фактор, оскільки держава спроможна створити потужну інформаційну базу, за допомогою якої суб'єкти інноваційної діяльності зможуть обмінюватися важливими даними відносно НДДКР. У свою чергу підприємство через систему заходів може управляти групою соціально-психологічних факторів за допомогою розвиненої системи менеджменту, оскільки кадровий потенціал для інноваційної діяльності

має особливе значення, є основою формування всіх інших необхідних ресурсів.

Існування різного рівня розвитку інноваційних процесів на досліджуваних підприємствах зумовило розробку методичних рекомендацій щодо підвищення результативності інноваційної діяльності підприємств. Вони обґрунтовані на основі виявлення та оцінки значущості факторів, що стримують інноваційну діяльність машинобудівних підприємств та, як наслідок, знижують рівень її результативності. Значущість факторів визначалася на основі експертного оцінювання. До їх складу віднесено такі: нестача власних коштів (зазначили 80,0% експертів); великі витрати на нововведення (57,0%); недостатня фінансова підтримка з боку держави (54,0%); високий економічний ризик (40,7%); недосконалість законодавчої бази (38,7%); тривалий термін окупності нововведень (38,2%); брак людських і структурних ресурсів, які становили (27,9%); недосконалість організаційно-управлінського забезпечення (31,2%); брак можливостей для кооперації з іншими підприємствами та науковими організаціями (19,7%); нестача інформації про нові технології (18,4%), про ринки збуту (18,3%); відсутність кваліфікованого персоналу (16,7%); несприйнятливості підприємств до нововведень (16,6%); відсутність попиту на продукцію (15,3%). Залежно від рейтингу факторів у дисертації запропоновано рекомендації щодо підвищення результативності інноваційної діяльності: розробка і впровадження механізму надання пільг промисловим підприємствам, які впроваджують і реалізують інноваційну продукцію; поширення практики надання інноваційним підприємствам середньострокових кредитів зі зниженою кредитною ставкою; розробка комплексу заходів, спрямованих на підвищення якості інноваційної продукції, кількості інновацій та забезпечення своєчасності їх впровадження.

Реалізація запропонованих методичних рекомендацій дозволить підвищити рівень інноваційної активності підприємств машинобудування, прискорити процес оновлення виробництва, ефективно використовувати внутрішні й зовнішні інвестиції в інноваційну діяльність.

ВИСНОВКИ

Одержані у дисертаційній роботі результати в сукупності вирішують важливе науково-практичне завдання – узагальнення й розвиток теоретичних підходів і методичних положень щодо оцінки результативності інноваційної діяльності промислових підприємств.

На підставі проведеного дослідження зроблено такі висновки:

1. Уточнення понять «інноваційна діяльність» – як процесу перетворення наукових та економічних знань за допомогою використання комплексу методів і процедур в інновації та «результативність» – як величини, що враховує кількість, якість і своєчасність діяльності підприємства, дало можливість визначити результативність інноваційної діяльності з урахуванням таких критеріїв результативності, як якість інноваційної продукції, кількість інновацій і своєчасність їх впровадження. Запропоноване визначення є основою для формування показників оцінки результативності інноваційної діяльності підприємства.

2. Аналіз та узагальнення теоретичних підходів до оцінки інноваційної діяльності підприємства дозволили виділити два основних: перший підхід полягає в аналізі ефективності інноваційної діяльності за допомогою оцінки його інноваційних проєктів; другий базується на оцінці результативності інноваційної діяльності. Виявлення недоліків цих підходів (перший оцінює лише інноваційні проєкти, а не інноваційну діяльність в цілому, а другий оцінює лише співвідношення витрат і прибутку) дозволяє стверджувати, що для забезпечення вичерпної та повної оцінки результативності інноваційної діяльності доцільним є їх поєднання та доповнення.

3. Аналіз тенденцій розвитку інноваційної діяльності показав, що незначний рівень інноваційної активності підприємств машинобудівної галузі пояснюється низькою конкурентоспроможністю продукції вітчизняних підприємств; браком фінансування інновацій з боку держави; застарілістю основних виробничих фондів та відсутністю реальних інвестиційних ресурсів для технологічного оновлення; невідповідністю виробничих потужностей потенціалу ринків збуту; браком інвестицій у розвиток даної галузі.

4. Узагальнення існуючих підходів та побудова матриці взаємозв'язку вихідних показників і результативності інноваційної діяльності дозволили визначити показники, які характеризують результативність інноваційної діяльності підприємства. До них віднесено: обсяг реалізованої продукції, обсяг реалізованої інноваційної продукції, суму видатків на інноваційну діяльність, частку інноваційної продукції в загальному обсязі реалізації, видатки на інновації на одного працівника, коефіцієнт результативності інноваційних витрат. Запропоновані показники є основою для побудови інтегрального показника оцінки результативності інноваційної діяльності підприємства.

5. Розроблений методичний підхід до оцінки інноваційної сприйнятливості підприємства реалізується за такими етапами: обґрунтування груп показників, які характеризують інноваційну сприйнятливість (виробничі, техніко-майнові, кадрові, фінансові, зовнішньоекономічної та інноваційної діяльності); узагальнення виділених часткових показників в інтегральний показник методом таксономії; визначення інтервалів зміни інтегрального показника, за якими підприємства можна розділити на інноваційно сприйнятливі та несприйнятливі; відбір підприємств для подальшого кількісного аналізу результативності інноваційної діяльності.

6. Запропоновані методичні положення щодо оцінки результативності інноваційної діяльності підприємств машинобудування передбачають побудову інтегрального показника методом адитивної згортки. До його складу увійшли часткові показники, вагомість яких визначена за допомогою методу аналізу ієрархій: обсяг реалізованої продукції, обсяг реалізованої інноваційної продукції, сума видатків на інноваційну діяльність, частка інноваційної продукції в загальному обсязі реалізації, видатки на інновації на одного працівника, коефіцієнт результативності інноваційних витрат.

7. Методичні рекомендації щодо підвищення результативності інноваційної діяльності підприємств обґрунтовані на основі виявлення й оцінки значущості факторів, що стримують інноваційну діяльність машинобудівних підприємств та,

як наслідок, знижують рівень її результативності. Склад цих факторів визначено на основі експертного опитування та доповнено такими факторами як: брак людських і структурних ресурсів, недосконалість організаційно-управлінського забезпечення. При формуванні заходів для підвищення результативності запропоновано враховувати також вплив економіко-технологічних, соціально-психологічних, політико-правових та інформаційних факторів, що сприятиме підвищенню обґрунтованості управлінських рішень.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Розділи у монографіях

1. Гриньова В. М. Оцінка результативності інноваційної діяльності / В. М. Гриньова, Д. С. Бутенко // Інновації: проблеми науки та практики : монографія / Під. ред. д-ра екон. наук, проф. Пономаренка В. С., д-ра екон. наук, проф. Кизима М. О., д-ра екон. наук, проф. Тищенко О. М. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2008. – С. 150–164.

Статті у наукових фахових виданнях

2. Бутенко Д. С. Теоретичні основи дослідження інноваційної діяльності на підприємствах / Д. С. Бутенко // Управління розвитком : зб. наук. статей. – Х. : ХНЕУ, 2008. – № 9. – С. 33–35.

3. Бутенко Д. С. Проблеми формування інформаційної бази для оцінки результативності інноваційної діяльності підприємств машинобудування / Д. С. Бутенко // Наукові праці НУХТ. – 2009. – № 30. – С. 129–130.

4. Бутенко Д. С. Выбор метода оценки результативности инновационной деятельности предприятий / Д. С. Бутенко // Бизнес Информ. – 2010. – № 5(2). – С. 7–10.

5. Гринева В. Н. Теоретические основы формирования инновационного потенциала малого и среднего бизнеса / В. Н. Гринева, Д. С. Бутенко // Бизнес Информ. – 2008. – № 9. – С. 19–23.

6. Бутенко Д. С. Фактори впливу на інноваційну діяльність підприємств машинобудівної галузі / Д. С. Бутенко // Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ : «Наука і освіта», 2010. – Випуск 264, Т. II. – С. 513–517.

Публікації за матеріалами конференцій

7. Гриньова В. М. Загальний аналіз інноваційної активності підприємств машинобудування України / В. М. Гриньова, Д. С. Бутенко // Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Конкурентоспроможність та інновації: проблеми науки та практики» (Харків, 27-28 листопада, 2008 р.). – Х. :

ФОП Александрова Л. М., ВД «ІНЖЕК», 2008. – С. 17–20.

8. Гриньова В. М. Використання інформаційних технологій при оцінці результативності інноваційної діяльності підприємств / В. М. Гриньова, Д. С. Бутенко // Тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми моделювання соціально-економічних систем» (Харків, 9-10 квітня, 2009 р.). – Х. : ФОП Александрова К. М.; ВД «ІНЖЕК», 2009. – С. 183–185.

9. Бутенко Д. С. Побудова інтегрального показника результативності інноваційної діяльності / Д. С. Бутенко // Международная научно-техническая конференция «Университетская наука – 2010» : сб. тезисов докладов. В 3-х томах. (Мариуполь, 23 мая 2010 г.). – Мариуполь : ПГТУ, 2010. – Т. 3. – С. 252.

10. Бутенко Д. С. Обґрунтування системи показників оцінки результативності інноваційної діяльності / Д. С. Бутенко // Тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції «Управління інноваційним процесом в Україні: проблеми, перспективи, ризики». (Львів, 20-21 травня 2010 р.). – Львів : Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2010. – С. 53–54.

АНОТАЦІЯ

Бутенко Д. С. Оцінка результативності інноваційної діяльності підприємства. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Харківський національний економічний університет МОН молоді та спорту України, Харків, 2012.

Дисертацію присвячено обґрунтуванню та подальшому розвитку теоретичних і методичних положень щодо оцінки результативності інноваційної діяльності підприємства. Уточнено визначення результативності інноваційної діяльності; розроблено методичний підхід до оцінки інноваційної сприйнятливості підприємства, що базується на визначенні груп показників інноваційної сприйнятливості (виробничі, техніко-майнові, кадрові, фінансові, зовнішньоекономічної та інноваційної діяльності) та узагальненні їх в інтегральний таксономічний показник. Запропоновано методичні положення щодо оцінки результативності інноваційної діяльності підприємств машинобудування на основі побудови інтегрального показника методом адитивної згортки. Доповнено класифікацію факторів впливу на результативність інноваційної діяльності підприємств машинобудування. Запропоновано методичні рекомендації щодо підвищення результативності інноваційної діяльності підприємства, в основу яких покладено проранжовані за рівнем значущості фактори, що стримують інноваційну діяльність підприємств машинобудування.

Ключові слова: інноваційна діяльність, результативність, оцінка, інноваційна сприйнятливість, інтегральний показник, фактори, що впливають на результативність інноваційної діяльності.

АННОТАЦИЯ

Бутенко Д. С. Оценка результативности инновационной деятельности предприятия. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Харьковский национальный экономический университет, Харьков, 2012.

Диссертация посвящена теоретическому обоснованию и совершенствованию методических подходов к оценке результативности инновационной деятельности предприятия.

Уточнены определения понятий «инновационная деятельность» – процесс перевоплощения научных и экономических знаний с помощью методов и процедур в инновации и «результативность» – абсолютная, многокритериальная величина, учитывающая количество, качество и своевременность деятельности предприятия. Уточнено определение понятия «результативность инновационной деятельности» на основе учета таких факторов, как качество инновационной продукции, количество инноваций и своевременность их внедрения.

Анализ тенденций развития инновационной деятельности показал, что незначительный уровень инновационной активности предприятий объясняется низкой конкурентоспособностью продукции отечественных предприятий; недостаточностью финансирования инноваций со стороны государства; износом основных производственных фондов и отсутствием реальных инвестиционных ресурсов для технологического обновления; несоответствием производственных мощностей, потенциала рынков сбыта; недостаточностью инвестиций в развитие машиностроительной отрасли.

Разработан методический подход к оценке инновационной восприимчивости предприятия, который предложено реализовывать с использованием следующих этапов: обоснование групп показателей, характеризующих инновационную восприимчивость (производственные, технико-имущественные, кадровые, финансовые, внешнеэкономической и инновационной деятельности); обобщение выделенных частичных показателей в интегральный показатель методом таксономии; определение интервалов изменения интегрального показателя, по которым предприятия можно разделить на восприимчивые и невосприимчивые; отбор предприятий для последующего количественного анализа результативности инновационной деятельности.

Предложены методические положения относительно оценки результативности инновационной деятельности предприятий машиностроения на основе построения интегрального показателя методом аддитивной свертки. В его состав вошли частичные показатели, весомость которых определена с помощью метода анализа иерархий: объем реализованной продукции, объем реализованной инновационной продукции, сумма расходов на инновационную деятельность, объем инновационной продукции в общем объеме реализации, расходы на инновации на одного работника, коэффициент результативности инновационных затрат.

Дополнена классификация факторов, влияющих на результативность инновационной деятельности предприятий машиностроения благодаря группировке в зависимости от возможностей предприятия относительно управления ими: управляемые факторы (экономико-технологические, социально-психологические) и неуправляемые (политико-правовые, информационные).

Обоснованы методические рекомендации относительно повышения результативности инновационной деятельности предприятия, в основу которых положены проранжированные по уровню значимости факторы, сдерживающие инновационную деятельность предприятий машиностроения. На основе экспертного опроса их состав дополнен такими факторами, как недостаток человеческих и структурных ресурсов, несовершенство организационно-управленческого обеспечения.

Ключевые слова: инновационная деятельность, результативность, оценка, инновационная восприимчивость, интегральный показатель, факторы, влияющие на результативность инновационной деятельности.

ANNOTATION

Butenko D. S. Estimation of enterprise innovation activity efficiency. – Manuscript.

Dissertation for candidate in economics, specialty 08.00.04. – economics and enterprise management (according to types of economic activity). – Kharkov national university of economics MES of youth and sports of Ukraine, Kharkov, 2012.

Dissertation deals with substantiation and development of the theoretical and methodical approaches to the estimation of enterprise innovation activity efficiency.

Definition of innovation activity efficiency has been specified; the methodical approach to the estimation of enterprise innovation receptivity, which is based on the determination of the groups of innovation receptivity indices (production, technical and assets, personnel, financial, foreign economical activity, innovative activity) has been developed together with aggregation them into the integral taxonomical index; the methodical approaches to the estimation of engineering enterprise innovation activity efficiency on the basis of integral index calculation by additive compression have been offered; the classification of the factors of efficiency has been expended; the methodical recommendation on the increase of engineering enterprise innovation activity efficiency which is based on the factors arranged according to their significal and wich restrain the innovative activity of engineering enterprise have been offed.

Keywords: innovative activity, efficiency, estimation, effectiveness, innovative receptivity, integral index, factors of efficiency.

БУТЕНКО ДАР'Я СЕРГІЙВНА

**ОЦІНКА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТІ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПІДПРИЄМСТВА**

спеціальність 08.00.04 – економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Підписано до друку 09.12.2011 р. Формат 60 × 90/16.

Папір офсетний. Друк різнографічний.

Обсяг 0,9 ум.-друк. арк. Наклад 100 прим. Зам. № 258

Надруковано у центрі оперативної поліграфії ТОВ «Рейтинг»

Свідоцтво про державну реєстрацію ю.о. 24668889

61022, м. Харків, вул. Сумська, 37.

Тел. (057) 700-53-51, 714-34-26, 771-00-92